

Жарко ЂУРОВИЋ*

ВЕРЗИЈЕ И АВЕРЗИЈЕ ЖИВОТА У РОМАНУ „ХЕРОЈ НА МАГАРЦУ”

Апстракт: У роману је дата оригинална пројекција рата са мноштвом алегоричких својстава. Она не дотичу само окупацијске војнике и њихове старјешине (Италијане), него и становништво Бијелог Поља, које је главно стјечиште радње. Булатовић у роману фаворизује еротику као један од начина да се дубље спозна природа свих актера у вртложним условима рата. Стиче се утисак да се све то одвија под девизом: живи се да се преживи и да порочно стекне неку врсту тријумфа живота. Ријеч је о роману високе умјетничке креације.

Призор кретања је основна константа Булатовићеве прозе. Два феномена одређивала су то кретање – нагон и воља, које овај аутор веома смјело води ка предмету радње. Она се својим чином помјера ка деструкцији, јер је деструкција једина у стању да разоткрије свијет пројцираних ликова и појава. Ријеч о ликовима са више лица. Њихово множење условљено је ситуацијама које су својим непредвидивим верзијама живота уткане у људска битисања дјелопољске средине. Њену су сценографију умногоме измјенили италијански војници. Аверзије према рату ублажавали су тражењем разних разбидрига, у које, дакако, пороци заузимају средишно мјесто.

Овим романом изразитог драмског набоја, Булатовић их апострофира у форми пародијске рецепције. Ко би рекао да у једној патријархалној средини може исклијати толико порока и неочекиваних догодовштина. Пороци су постојали и раније, истина у скривенијем виду, али доласком италијанских војника у назначену средину просто су се разбуктали, добијајући карактер својеврсних драма.

Роман „Херој на магарцу” припада литератури гдје је нагон основни покретач особене ауторове нарације. Она неријетко добија и филозоф-

* Редовни члан ЦАНУ

ско одређење, јер иза многих наизглед комичних сцена назиремо фатумске назнаке људских судбина. Истина, њих је писац увио у фолију нарације саркастичног типа, која се показала као веома ефикасна у сликању одабраног миљеа и његових залуђених актера. Писац је био свјестан такве залуђености. Њоме се веома рељефно демистификује рат и његове поривне стране. Што су настраније, нарација је дубља и богатија. Запажамо да су порочности нешто синоним пунијег захвата материје, а њих Булатовић виспрено и пародира, будући да је његова природа блиска природи ликова које обрађује.

Роман *Херој на мајарци*, ма колико натруњен таквим својством, доведен је до високе умјетничке скале. И овдје, као у роману „Ђаволи долазе”, писац трага за идентитетом фаталитета, који је „прикривен” салвама комике или владавином блуда. То два важна тематска одредишта. Преко њих емитује мисао поруку да је све у свијету фарсично. Нека врста покретног циркуса!

Иако је рат сам по себи трагика, писац га сагледава кроз лакрдијашку оптику, која је једина у стању да исцрпи многолике парадоксе рата. У овом роману живот је схваћен као општа лудорија, којој је рат дао убрзање и ток. У неким ситуацијама као да се невоље помјерају. Ваљда да се лакше преброде!

Стварност у рату, огрнута је велом натуралистичког призора, гдје је порок својом нуждеом спиралом надрастао свако осјећање врлине. Физичко преживљавање је једина суштина егзистенције. Булатовић ништа не одгонета у *Хероју на мајарци*. Он хоће да загонета. У томе му помажу многе слике блудних радњи. И окупацијске солдатетске и мјесног становништва. Сторије таквих слика множе се филмском брзином. У њима је дата карактерологија људи који у некој врсти еротске омаме траже оправдање за многа залуђења и перфидије.

Рјечник ове прозе на око је разуздан и на махове плаховит. Али кад се дубље сагледају њихови нарацијски слојеви и својства, уочићемо један дубоко смишљени слијед убједљивих евокативних превласти. Међу њима је успостављена чврста композицијска спона.

Овај роман је прича о замрачењу доба, за које се мисли да ће ратом залијечити бројне личне и друге озледе. Структура романа прилагођена је мозаичком моделу, који пружа широк слив приче и догађања.

У рату се суспендује морал. Писац је то добро схватио и на тој подлози градио фасцинацију причања. Оскудица и општи метеж усложнили су саму природу понашања ликова, углавном оптикованих у негативним конотацијама. Писац свијет касабе не посматра само кроз соци-

јалну призму. Тиме би „вишак нагона”, често перверзичног облика, био стављен у други план. То би осиромашило снагу ствараоачеве визије.

Овдје се апострофирају пороци сваке врсте. Задовољства су оличена у блудничењу и другим сличним појавама. Мало Булатовићевих ликова има контролу над собом. Препуштени су страсти као главном смислу живота. Неко то може назвати „празном егзистенцијом”. Људи наведене средине је третирају крпежом живота.

Човјек се у рату дефинише по ономе шта чини. Становници Булатовићеве касабе живе да преживе. Са мишљу да зло није занавијек. Ондје гдје је оријентир сумња, не може се очекивати ништа. Посебно не нада у бољитак. Па кад је нада далеко, ваља тражити нешто што ће јунаке романа опсједнути сваковрсним лудоријама. Оне су ту да бриге отклоне. А шта је рат него чвор гдје су уплетене све нити људских мука.

Овај Булатовићев роман имао је више критичких реинтерпретација. Све су оне, без изузетка, дале нагласак апострофираној пародијској страни. Човјек је у свему рушеван, а рат чини да урушење добије наглашен гротексни призвук. Испод њене матрице немогуће је застрти неку другу повољнију догодбеност, будући да се гротеском најупечатљивије доје апсурдне ситуације. Иако су ликови упућени једни на друге, они су једно другим страни. Лукавством настоје да стекну неку предност.

Карневализацијом приче писац не прикрива њихове психопатске пориве. Напротив, појачава их кроз необичне слике. Блиске хорор сликама гдје се, у пуној мјери, нарушава морално-социолошка норма. То не значи да су пишчеви ликови без идентитета. Они имају идентитет, али се он зна помјерити и ка граници шизоидних ситуација. Таква стања у роману су веома размножена. Булатовић их не кроти, свјестан да се на психолошким застрањењима фасцинација најувјерљивије гради. Можда је такав однос према овом феномену проистекао из не баш чврсте ауторове биолошке срећености. Из литературе знамо, највише из литературе Достојевског, да преврела унутрашња стања и визије инклинирају ка изразитој исповједној сугестивности.

Без обзира на то колико јунаци из Булатовићевих књига прихватају изазове живота, са неким ознакама виталитета, они су ипак склони пропадању. Иза њихове ускликничке психологије лежи у суштини дубока депресија, која разара њихово биће. У паклу је свако биће рушиво. Писац покушава да га наглашеним еротизмом поправи. Булатовић је мајсторски проникнуо у ноћ душе оних који врлудају између сањарења и животне горкости. Такав је Грубан Малић, сањар и заблудјели бескућник, спадало кога машта чини витезом, а невоље великом спужвом жи-

вота. Нијесу писца без разлога привлачиле расцијепљене личности. Та привлачност је условљена извјесном сродношћу са њима. Отуд тај вихор неочекиваних гестова, у многим сценама романа са видљивим бионегативитетима. Чак и религијско осјећање правда такве склоности, с увје­рењем њихове поправке. Пишчева су начела друкчија. Допустити негaтивностима да енергију истроше, јер воде ка креативној спознаји.

Аутор је нихилист по природи. Не занимају га историјска послања ни декретоване норме о моралу. Њега занима миље нагона. Његово унутрашње пражњење, без идеолошких наљепница. Није важно да ли је у наручју апсурда. И апсурд је сјеме живота. Писцу служи као живућа на­рацијска експресија. Као филозофски набој.

Овог писца увијек видимо у ватри чињења. Предах је сматрао изда­јом своје жустре природе. Узбуђење врховним поглаваром причања. О срећи је мислио само из угла прекомјерне страсти. Банално је претва­рао у свето, на запрепашћење других. Не знам како такав став модерна психологија тестира. Свакако не као јерес, већ као врсту нових иденти­фикација литературе. Природно је да се и стваралаштво отвори према превредновању спорних питања живота и умјетности. Булатовић се ни­је либио да баналност протежира као естетску категорију и да је ориги­нално и смјело уведе у своје обимно и вриједно дјело.

У чему се састоји вриједност овог романа? Па у томе што суверено влада помјереним ситуацијама. Од њих прави основу приче, не тонући ипак у голи вулгаризам. Држи је на самој ивици. У морбидијама посеже и за неким ведрим детаљем. Ваљда да докаже да таква стања нијесу у ко­лизии са парадоксима живота. Уједињени творе дубину пишчевих опа­жања. Она се пластично преносе у нарацију, у којој занос приче прети­че фабулу. То је условљено снажним Булатовићем темпераментом који просто сва ваља пред собом.

Код писца је све у знаку несуздрживости која бриди неком врстом еротског лудила сличног пијанству. Док код других писаца ширење иде­ја условљава губљење унутрашњег флуида, код Булатовића је то друкчи­је. Идеју развија фантазијски слој. Писац живи у тренутку, који се инду­кује у многозначне сензације. У њихове мноштвене рефлексе.

Рекли смо да је у Булатовићевој прози доминантна страст. Она ин­тензивира чулне сензоре. Њоме се руши и спирала идеала, будући да је идеал подложен својеврсној промаји. Рат је условио ту промају. Она ли­јек тражи у еротској пожуди и задовољствима.

Црвени бан подиже се на трон највећег уважавања. Скоро да је све дру­го споредно. Нашавши се на таласу еротичних поама, писац вјерује да су

те помаме енергатор пуног живљења. Оно што се жели треба да се поравна са оним што се може. А може се много ако је пишчева креација у питању!

Животне драме појединих ликова чине главни садржај романа, иако има сцена које могу да упуте и на друкчија запажања. Мислимо на сцене жена које распусно флертују са окупаторским војницима. То је условљено благошћу њиховог поступка, а и користима материјалне природе.

Каква је умјетничка средства употребио Булатовић у *Хероју на магарцу*? Неком врстом адегдотске приче динамизирао је радњу романа. Дао јој мајсторске заплете и омамљиву нарацију. Често завршавају путању у парадоксу. Лакше је уздигнути хероја него га дехероизирати. Грубан Малић, витез приче и хваљења, роману је дао изузетан печат. Он ратни вихор доживљава лакомо. Себе види у улози кључне личности рата. Својим урођеним лудилом побјеђује све који му стају на пут, стално истичући своју довитљивост и славу херојског држања.

Смисао романа лежи у карневализацији живота у ратним условима. Њој су туђи војници позајмили разноликост многих својствениости, па и ону гдје се еротично ставља у жижу главног догађања. Дакако, овај роман са главним ликом Малића, асоцира на Сервантесовог Дон Кихота. Роман има двије врсте нарацијских препознатљивости. Једну која вуче новелистичком жанру, а друга драмском. Жанрови овдје не нарушавају једни друге. Чак би се рекло да тим својим спојем срећно оваплоћују дубину пишчеве нарације.

Стичем утисак да преовлађује ова друга одлика. На то ме наводи мисао да су ови родови толико сродни да се може рећи да ово дјело, поред историјске генезе, има и увјерљиву психолошку дубину. У сваком случају ради се о роману специфичног склопа, који се клати између модерног израза и класичне фабуле, дајући предност час једној а час другој рецепцијској одлици.

Писац тежи да доприча многе догодовштине у алегоријском маниру, рачунајући да је такав ефекат дејственији од других образаца. Врлина је што је поетска нит чврсто упредена у ток причања. Може се рећи да је аутор више жанрова уграђивао у ово дјело. У њему је ипак драма стекла преимућство.

Дакле, ријеч је о роману са драмском композицијом, гдје наведена укрштања стичу лимит психолошке зрелости. Роман оваквог својства можемо назвати и *драмском њародијом*, што природи овог дјела даје могућност једне нове интерпретације. Ту се комедијско и алегоријско сондирају као значајни услови креације. Отуда толика тежња за избором сцена, са конвергирањем различитих свјетова манифестовања. У њему привидна идила и лудоријска фаталистика имају заједнички коријен.

Žarko ĐUROVIĆ

VERSIONS AND AVERSIONS IN THE NOVEL „HERO ON ASS“

Summary

The Novel of Miodrag Bulatović *Hero on ass* is conceived such to focus on war through various happenings in people's lives, among which the erotic strives occupy central place. Nevertheless, it is not neglected the drama of war happenings. It is only annexed to it the emphasized erotic discourse which has made the novel more rich and profound in narrative and thematic sense.